

УДК 376.64:37(091)(438)

ОРЕСТА КАРПЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

ORESTA KARPENKO,

candidate of pedagogical sciences, assistant professor

(Ukraine, Drohobych, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University)

Опіка над дітьми у літніх таборах Польщі

Childcare in Polish Summer Camps

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку опіки над дітьми у літніх таборах як однієї з найбільш поширених інституцій позашкільного виховання Польщі. Введено до наукового обігу документи і факти, які цілісно висвітлюють внесок С. Маркевича у заснування Товариства літніх таборів, в організацію літнього відпочинку для варшавських сиріт і дітей найбідніших верств. Автор надає результати досліджень провідних вчених та педагогів щодо вивчення означеної проблеми. Висвітлено досвід опікунсько-виховної роботи у літніх таборах Польщі упродовж XX – початку XXI ст. На основі узагальнення представлено зміст і методичні засади опікунсько-виховної діяльності різних видів таборів, забезпечення опіки дітям та молоді. Представлено вимоги до педагогічних кадрів. Відображено сучасні завдання, які повинні реалізуватися у змісті, формах і методах опікунсько-виховної діяльності різних видів літніх таборів. Стаття вказує на актуальність та важливість проблеми літнього відпочинку дітей та молоді.

Ключові слова: *опіка, діти, літні табори, опікунсько-виховна діяльність, форми і методи опіки, Польща.*

The article provides a historical-pedagogical analysis of childcare in summer camps as one of most widespread institutions of extracurricular upbringing in Poland. Documents and facts have been introduced giving an integral view on S. Markiewicz's contribution to foundation of the Society of summer camps, arrangement of summer vacations for Warsaw orphans and children from poor families. The author offers research results of leading scholars on the above mentioned problem. Educational activities in Polish summer camps in the XX - early XXI centuries have been outlined. The content and methodological basics of educational activities of various camps have been summed up. It's necessary that camps provide for individual demands and interests of children, enable them to reach beyond the limits of ordinariness in life, culture, nature. Requirements for pedagogical staff, teachers with regard to their manners and character have been presented. Modern tasks to be implemented through the content, forms and methods of custodial activities in various summer camps have been mentioned. The presented data stress the necessity to use innovative tools in arranging the environment for children and youth in camps, their positive influence on cognitive, motivational, volitional, emotional personality components, and independence.

The article emphasizes the role of children's and youth's summer rest. The presented data also stress the necessity to integrate summer camps to the system of extracurricular education and upbringing as they prove to be essential for children and youth's self-education and self-identification and will help determine educational strategies in Ukraine.

Key words: *care, children, summer camps, educational activities, forms and methods of care, Poland.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Опіка і виховання над дітьми у позашкільному середовищі спрямовані на задоволення їх потреб, турботу про їхнє здоров'я, врахування індивідуальних здібностей, розвиток творчих можливостей. Серед різноманітних позашкільних інституцій важливе місце займають літні табори, в яких діти і молодь мають можливість провести канікули в безпечному і доброзичливому оточенні, поєднати відпочинок з розвагами, набуттям нових вмінь і навичок у різних сферах життєдіяльності, які спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих та соціальних потреб. У цьому контексті цінним є польський досвід опіки над дітьми у літніх таборах, для якого характерні пошук і вдосконалення різних форм опіки й опікунсько-виховної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій.... Наукові дослідження та педагогічна практика Польщі свідчать про динамічний і складний шлях розвитку різноманітних форм позашкільного виховання. У ході дослідження нами проаналізовано вітчизняну і польську літературу, в якій означена

проблема частково висвітлена. У вітчизняній педагогічній науці висвітлювалися питання опіки над дітьми в добу трансформації суспільного устрою, зокрема розвиток системи опіки в Україні та опікунсько-виховна функція школи (Б. Ступарик); опіка над дітьми у школі (Т. Завгородня) та позашкільних закладах (М. Чепіль); опікунська діяльність сучасного дошкільного навчального закладу (Н. Лисенко); виховання сиріт із найдавніших часів до XIX ст. у контексті народної та української родинної педагогіки (М. Стельмахович). Теорія, історія й практика опікунства, форми опікунсько-виховної роботи висвітлені у працях польських вчених: С. Бадора (S. Badora), М. Бальцерек (M. Balcerak), В. Буяк (W. Bujak), Є. Волчик (J. Wolczyk), Р. Врочинський (R. Wroczynski), Г. Гаєвська (G. Gajewska), З. Домбровський (Z. Dąbrowski), А. Кельм (A. Kelm), Ч. Курісевич (Cz. Kurisiewicz), Д.-К. Мажец (D.-K. Marzec) та ін.). Р. Врочинський класифікує форми позашкільного виховання, виокремлюючи літні табори, напівтабори; дитячі та молодіжні світлиці; шкільні та терапевтичні світлиці; майданчики розваг та рухливих ігор; читальні; центри творчості для молоді; консультації. Табори і напівтабори для дітей та молоді є масовою формою відпочинку дітей і молоді, насамперед улітку [1, с. 157]. Водночас проблема опіки над дітьми у літніх таборах Польщі ще не стала предметом окремого вивчення.

Формулювання цілей статті... Метою статті є здійснення історико-педагогічного аналізу розвитку опіки над дітьми у літніх таборах Польщі як однієї з найбільш поширених інституцій позашкільного виховання, що сприятиме визначенню стратегії удосконалення літнього відпочинку дітей та молоді в Україні.

Виклад основного матеріалу... Ідея заснування літніх таборів для дітей зародилася у Швейцарії (1876), де з ініціативи священика Вальтера Біона виник перший літній профілактично-лікувальний табір у Цюриху. У Польщі цю ідею реалізував Станіслав Маркевич (1839 – 1911) – польський гігієніст, засновник Товариства літніх таборів. У центрі його професійної діяльності була гігієна, опіка над дітьми, літні табори. Разом з доктором Лібкіндом заснував у Варшаві взірцеву лікувальну молочарню для підгодовування немовлят. Першим розпочав дослідження проблем гігієни у школах, першим подав схеми для лікарських обстежень у початковій школі. За його вказівками збудовано і обладнано гімназію В. Гурського, де було дотримано усіх вимог гігієни.

Ідею створення літніх таборів у Варшаві С. Маркевич оприлюднив у 1879 р., він знайшов однодумців і домогся легалізації Товариства літніх таборів для убогої дітвори Варшави. Ця інституція завдяки жертвній праці її засновника розвивалася дуже швидко. У результаті широкої популяризаторської акції С. Маркевичу вдалося підшукати коло зацікавлених осіб, які співпрацювали і практично організовували літні табори. Серед прихильників були: Конрад Хмільевський, Болеслав Гепнер, Болеслав Прус, Адам Гольц, Густав Фрітше, Вікторин Космовський, Станіслав Лечновський, Адольф Павінський, які входили до складу першого комітету Товариства літніх таборів [4, с. 81]. Група ініціаторів підготувала основні засади і ескізи програми діяльності майбутнього товариства та визначила організацію першого літнього табору для дітей Варшави. Було встановлено засади відбору дітей, порядок життя і норми харчування, інструкції для опікунського персоналу та здобуто необхідні матеріальні засоби. Табір призначався для дітей кволих, схильних до захворювання на туберкульоз та після перенесених хвороб. С. Маркевич уважав, що для дітей з бідних родин, що проживали найчастіше на горищах і підвалах, найкращими ліками є перебування на свіжому повітрі, у здорових умовах, під опікою лікаря-гігієніста, вихователя, а також добре харчування

У 1881 р. з ініціативи С. Маркевича у Варшаві уперше на польських землях створено Товариство літніх таборів. Метою його діяльності була організація літнього відпочинку для варшавських сиріт і дітей найбідніших верств населення, які проживали у складних умовах. Добре укладено не тільки спосіб збору грошей, але й загальні правила навчання, харчування і організації вільного часу. У липні 1882 р. запрацював перший літній табір для 54 дітей з Варшави. Згодом створено три осередки таборів (у Вільхемувці, Зофіївці і Юрасині). Акція літнього відпочинку знайшла підтримку на інших польських землях. У 1882 р. схожа акція була започаткована у Познані і на Західних Землях, ініціатором якої був редактор «Dziennika Poznańskiego» Ф. Добровольський. Активними прихильниками таборів були лікарі, соціальні працівники, які допомагали скривдженим умовами життя дітям [4, с. 81–82]. Від них вимагалось детальне вивчення вихованців, забезпечення правильної організації життя у таборі (відпочинок, різні спортивні, туристичні, артистичні заняття). Поширеними формами роботи були бесіди, ігри, розваги, екскурсії, самостійна праця дітей. Розклад дня у таборах передбачував заняття на свіжому повітрі, прогулянки, сонячні і водні ванни, засмагання горяння і відпочинок, гімнастику, спорт і туризм.

Опіка над дітьми у таборах знайшла висвітлення на сторінках педагогічних часописів і щоденній пресі. Йшлося про їхнє оздоровлювальне значення, прищеплення любові до рідної землі, до рідного краю, що було вважливим елементом формування патріотичних почуттів. Діти,

які мають скромні, а інколи нестерпні, житлові умови, які страждають на недокрів'я, погано харчуються, були взяті під добродійну опіку благородними людьми доброї волі і щороку, поділені на групи, виїжджають в село, на повітря, на сонце, до свободи здорового руху, який зміцнює їм здоров'я і розвиває сили [6]. Як засвідчує тогочасна преса, матері стояли в чергах, щоб подати заяву у відбіркову комісію, аби їхня малеча мала можливість у літні місяці перебувати під опікою таборів. Перешкодою у поширенні та заснуванні літніх таборів у кінці XIX – на початку XX ст. були в основному фінансові труднощі.

На початку XX ст. товариство налічувало п'ять літніх таборів, які фінансувалися за кошти приватних осіб. Найінтенсивніше як форма відпочинку на літніх канікулах табори розвивалися у 30-х рр. XX ст. У міжвоєнний період у пресі активно пропагувався відпочинок у літніх таборах, метою якого було оздоровлення, зміцнення здоров'я, набуття радості до життя і довіри до оточення, здобуття додаткових навичок і культури поведінки.

У 1925 р. Міністерство рекомендувало забезпечити дітям під час канікул виїзд у село, зокрема хворим. Діти, котрі вимагали спеціального догляду, були скеровані до лікувальних місцевостей [5, с. 5]. З 1926 р. організацією літніх таборів займалося Робітниче товариство приятелів дитини. Табори організувалися у містах, школах, парках. Товариство опікувалося дітьми, які під час канікул перебували у місті, дбало про їх фізичний і моральний розвиток. Перший табір прийняв 51 дитину. Щоденно діти тут перебували по декілька годин. Вони мали можливість перебувати на свіжому повітрі, брати участь у різних забавах, екскурсіях та ін. Під час перебування у таборі їм давали їжу, дбали про особисту гігієну [7, с. 61].

У той час на сторінках педагогічної преси публікувалися численні статті Ю.Ч. Бабіцького з проблем організаційно-методичних засад опіки та виховання дітей у літніх таборах. У них педагог формулює вказівки організаторам, вихователям і батькам щодо доцільності і багатоплановості цієї акції, наводить позитивні приклади, плани роботи, методичні матеріали та ін. Педагог виділяв табори оздоровлювального характеру (для хворих дітей зі спеціальними кліматичними умовами і медичними процедурами) і літні табори для відпочинку (з метою відновлення фізичних та психічних сил дітей). Літні табори, на його думку, мають на меті «відпочинок, зміцнення здоров'я, набуття радості життя і довіри до оточення, здобуття додаткових навичок і культури, а також поліпшення середовища» [2, с. 143]. Наводячи статистичні дані за 1931 р., педагог стверджує, що до таборів виїхали тільки 22% вихованців, до лікувальних – 3%, а 44% залишилися у сиротинці. Зазначимо, що деякі сиротинці мали філії на селі, і діти могли проводити там канікули. Життя і побут у таких філіях нагадували табір, зокрема багато часу відводилося на прогулянки, ігри і спортивні заняття [1, с. 13].

Загалом літні табори були формою відпочинку, розваг, елементом виховного процесу підростаючого покоління, допомагали дітям пізнати нові місця, навчитися розподіляти вільний час. Поширеними засобами виховання були соціальний досвід, спілкування з природою, співпраця в колективі, що давало можливість радіти і відволіктися від буденності. Виховна діяльність опиралася на дві засади: діти не повинні втратити попередньо набутих моральних і культурних цінностей, що вимагало результативної виховної організації, плану занять, пристосуватися до умов життя у таборі тощо [3, с. 217].

Відповідно до Розпорядження про створення у кожному воеводстві Комісії з питань літніх таборів від 22 лютого 1922 р., завданням таборів було надання інформації про їхню мету і завдання, призначення коштів для окремих з них. Вихователями могли працювати особи з відповідною педагогічною підготовкою, також залучалися помічники вихователя. У таборах особливу увагу звертали на гігієну приміщень, порядок, призначення чергових тощо. Суттєво поглиблюють таку форму організації спільні інтереси усієї групи і кожної дитини зокрема, спільне зацікавлення щодо постійного місця у спальні, ідальні, біля умивальника тощо [3, с. 218].

Літні табори мали чітку структуру, поділялися на кілька громад, кожна з яких мала певну виховну автономію, громада – на 3 – 4 групи, якою керував вихователь. Група налічувала від 50 до 80 дітей і поділялася на кілька секцій, загонів, рад, родин (сімей) і т. ін.

В опікунській теорії і практиці значна увага приділялася діяльності секцій. Секцією керував командир, призначений на тиждень. Кожна секція, як і група, мала девіз, затверджений на одній з перших лінійок. Догляд за дітьми при поділі на малі секції був досить врегульованим. Наприклад, за стіл командир сідав посередині, маючи з кожної сторони по два вихованці зі своєї секції, на прогулянці вів свою четвірку, йдучи позаду неї чи збоку і т. ін. Кожного дня увечері командир секції на так званій лінійці здавав вихователю звіт. Інструктаж зазвичай відбувався перед вечірньою молитвою і тривав від 5 до 10 хв. Відповідно до складеного плану час дітей був чітко спланованим, відведено певні години на молитву, харчування, особисту гігієну, дозвілля. Усі діти були зобов'язані дотримуватися їхнього виконання. Обов'язковими були купання, гімнастика, ігри й спортивні розваги [3, с. 218].

Робота літніх таборів, здійснення ними опіки й виховної роботи з дітьми спрямовувалася на вдосконалення опікунсько-виховної системи. Пріоритетними напрямками їхньої діяльності визначалися: забезпечення вільного розвитку особистості, формування самостійності, розпізнавання і діагностування потреб, інспірування розвитку зацікавлень дітей, задоволення їхніх потреб у творчій самореалізації, професійному самовизначенні; формування ціннісного ставлення до держави, людей, до себе, природи, мистецтва, праці; організація змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я дітей, вирішення проблем соціальної адаптації дітей до нових умов життя, становлення їх соціального досвіду. Дитина як індивідуальність, як творець усіляких цінностей має стати головною особою у літніх таборах, пріоритетами якої є надання дитині права вибору занять за інтересами, з користю проводити вільний час, а єдиним правилом, яке посилює дитячу індивідуальність, є «не заважай іншим!». Що гнучкіший план, то вільніше почуватимуться діти. При позбавленні права вибору у дитини формується навик пасивності, створюється основа до незадоволення. Дитина повинна самостійно, маючи свободу у допустимих межах, набиратися досвіду бути вільною культурною людиною [3, с. 219].

В опікунсько-виховній роботі та організації літніх таборів важливим є підбір педагогічних кадрів, зокрема вихователів, врахування їхньої культури поведінки і рис характеру. До них висувалися певні вимоги: бути тактовним, вміти радіти за дітей, за їхні успіхи, проводити з ними разом час, гратися, харчуватися, відпочивати, допомагати долати труднощі. Специфіка їхньої діяльності полягає у певній нерегламентованості, добровільності вибору видів та організаційних форм діяльності, відносній незалежності вихованців від дорослих, достатньо широких можливостях для розвитку активності, самодіяльності, самоуправління власної, відмінної від шкільної системи підпорядкування і залежностей, у неформальному характері і різновіковому складі груп спілкування, різних об'єднань [3, с. 220].

У літніх таборах важливим є використання методів виховання. Вихователь має виходити з переконання, що кожна дитина хоче бути найкращою і заслужити на доброзичливу усмішку; перешкоди і помилки виникають переважно не зі злої волі, а з імпульсивної природи дитини. Нагляд є ніби готовністю надати доброзичливу допомогу і опіку. Вихователь виконує подвійну роль: є прикладом для дітей і одночасно спостерігає, чи їм вдається його наслідувати. Коли треба, то зверне доброзичливу увагу, допоможе зрозуміти, що недоліки і помилки виникають із невміння [3, с. 220]. Доцільно запровадити доброзичливий догляд, що полягає у попередженні правопорушень, які могли б статися, метод похвали, однак не оголошувати догану, а в кінці тижня вписати біля кожного прізвища кількість відзнак. Для кожної групи окремо можна ввести перелік позитивних оцінок, що пробуджуватиме у цілої групи виявлення зусиль і старань без застосування покарань [3, с. 221].

Упродовж 1946–1989 рр. організаторами відпочинку дітей у літніх таборах були промислові підприємства. Цей період характеризується централізацією управління таборами, фінансуванням підприємств, критикою здобутків довоєнної опікунсько-виховної практики, підпорядкуванням соціалістичній ідеології змісту дозвілєвої діяльності.

У добу трансформації суспільного устрою змінилися правові засади організації літнього відпочинку і функціонування літніх таборів. Опікунсько-виховна робота спрямована на забезпечення потреб дитини у творчій самостійній діяльності за інтересами. Сьогодні відпочинком дітей у літніх таборах займаються здебільшого туристичні фірми, які мають відповідні ліцензії, видані уповноваженим органом воеводства. Фірма повинна забезпечити табір педагогічними кадрами, медичним персоналом, мати кваліфікаційну карту об'єкта, в якому організовано табір, укладену програму, а також внести табір до переліку установ відпочинку дітей і молоді. Якщо табір організовується за межами Польщі, то один з вихователів повинен володіти мовою тієї країни, в якій відпочиватимуть діти. Кожен табір індивідуально вибирає методи виховання, враховуючи конкретні умови й стан дитини. Оптимальний вибір методів визначається майстерністю педагога-виховника, його досвідом.

Поширеними є такі види таборів: рекреаційні, спортивні, тематичні. Організуючи дозвілля дітей і молоді, притаманними їм засобами, табори позитивно впливають на всі сторони особистості – пізнавальну, мотиваційну, вольову, емоційну, а також формують досвід самостійних пізнавальних дій. Вони задовольняють індивідуальні запити, інтереси дітей, дають їм можливість виходити за межі звичайного у житті, культурі, природі. Інновацією в організації відпочинку дітей і шкільної молоді віком від 7 до 16 років є авторська освітньо-рекреаційна форма «Виїздна освітня програма» *Wyjazdowy program edukacyjny*», яка діє з 2002 р., Літня школа магії (*Letnia Szkoła Magii*). Автори проекту підготували форму відпочинку – освіта, заснована на історії за зразком магичної школи Хогварт, розробили предмети і програми (траволікування, шифрологія, магія ілюзії, східні мови, магія розуму і тіло, магія вікторин та ін.) [9].

Загалом більше 30 організаторів пропонують різні види таборів у 2016 р., гарантуючи опіку, відпочинок та розвиток дітей відповідно до їхніх уподобань і потреб [9]. Перед ними стоять завдання: активізація й інтеграція опікунсько-виховної діяльності у близькому дитині середовищі й турбота про глобальне середовище, опікунське виховання для середовища, у стосунках з середовищем і дотримання у ньому екологічної і суспільної рівноваги. Така діяльність створює умови кожній дитині для розкриття її здібностей, надає можливість почувати себе комфортно, впевнено. Розбудити й зберегти творчі витоки особистості – завдання, яке повинно реалізуватися у змісті, формах і методах опікунсько-виховної діяльності різних видів літніх таборів.

Висновки... Становлення та розвиток літніх таборів у Польщі має свою генезу, структуру. Літні табори були і є найбільш поширеною інституцією позашкільного виховання, важливим осередком задоволення потреб дитини, забезпечення різних видів опіки, розвитку та вдосконалення індивідуальних потреб особистості. Досвід опіки над дітьми у літніх таборах Польщі упродовж ХХ – початку ХХІ ст. підтверджує необхідність використання інноваційних засобів в організації дозвілля дітей і молоді у таборах, їх позитивний вплив на всі сторони особистості, включення літніх таборів до системи позашкільної освіти і виховання, необхідних для самоосвіти та самовизначення дітей і молоді, що сприятиме визначенню стратегії удосконалення опіки над дітьми в Україні.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: діяльність благодійних товариств в організації літнього відпочинку дітей та молоді; зарубіжний досвід опіки над дітьми у літніх таборах та інституціях позашкільного виховання.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Babicki J. Cz. Kolonie i półkolonie letnie / Józef Czesław Babicki // Opiekun Społeczny. – 1937. – № 8. – S. 13 – 15. [in Polish]
2. Babicki J. Cz. Wskazania wychowawcze dla kolonii i półkolonii / Józef Czesław Babicki // Kolonie i półkolonie. – 1938. – № 1. – S. 143 – 149. [in Polish]
3. Babicki J. Cz. Wychowanie na kolonjach / Józef Czesław Babicki // Opieka nad dzieckiem. – 1931. – № 6. – S. 217 – 223. [in Polish]
4. Dolata E. Markiewicz Stanisław (1839 – 1911) / Elżbieta Dolata // Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku. – Т.ІІІ. М – О. – Warszawa : Żak, 2004. – 80 – 82. [in Polish]
5. Instrukcja Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej dla zamkniętych zakładów opiekuńczych dla dzieci i młodzieży normalnej. – Warszawa, 1925. – 36 s. [in Polish]
6. Kolonie letnie // *Bluszcz*. – 1885. – №18. [in Polish]
7. Kuzańska-Obrączkowska M. Koncepcje wychowawcze Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci 1919 – 1939. – Wrocław, 1966. – 112 s. [in Polish]
8. Wroczyński R. Pedagogika społeczna / Ryszard Wroczyński. – Warszawa : PWN, 1974. – 371 s. [in Polish]
9. Wyjazdowy program edukacyjny http://www.zgapa.pl/zgapedia/Wyjazdowy_program_educacyjny.html (2.01.2016 р.) [in Polish]

Дата надходження статті: «28» січня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «11» лютого 2016 р.

Рецензенти:

Невмержицька О. – доктор педагогічних наук, професор
Чешіль М. – доктор педагогічних наук, професор

Карпенко Ореста – доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: ochepil@gmail.com

Карпенко Ореста – assistant professor of the department of education and preschool education of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, candidate of pedagogical sciences, assistant professor, e-mail: ochepil@gmail.com

Цитуйте цю статтю як:

Карпенко О. Опіка над дітьми у літніх таборах Польщі / Ореста Карпенко // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 78–82.

Cite this article as:

Karpenko O. Childcare in Polish Summer Camps, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 78–82.